

Ministerie van Justitie en Veiligheid

Accountantsprotocol Raad voor Rechtsbijstand

Instructie inzake de door de accountant te verrichten
werkzaamheden ten aanzien van de
subsidieverantwoording van de Raad voor Rechtsbijstand

Datum	13 januari 2020
Status	Definitief

Colofon

Afzendgegevens

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Contactpersoon

Philip van Bree (DFEZ/CBU)

Auteurs

Jip Olierock en John Poot (DFEZ)

Inhoud

Inleiding 7

1. Uitgangspunten 9

1.1 Doelstelling en inkadering protocol 9

1.2 Belangrijke definities en begrippen 9

1.3 Procedures en termijnen 11

2. Onderzoeksaanpak 12

2.1 Relevante wet- en regelgeving 12

2.2 Reikwijdte onderzoek 13

2.3 Betrouwbaarheid en materialiteit 17

2.4 Reviewbeleid 19

3. Accountantsproducten 20

3.1 Controleverklaring bij de jaarrekening 20

3.2 Accountantsverslag 20

3.3 Rapport van feitelijke bevindingen 20

Inleiding

Voortvloeiend uit onder meer artikel 42 van de Wet op de rechtsbijstand verstrekt het Ministerie van Justitie en Veiligheid (verder: JenV) per boekjaar subsidie aan de Raad voor Rechtsbijstand (verder ook aangeduid als de RvR). JenV verstrekt deze subsidie aan de Raad voor Rechtsbijstand voor de uitvoering van haar wettelijke taken.

De RvR is een zelfstandig bestuursorgaan met rechtspersoonlijkheid (Wet op de rechtsbijstand, artikel 2). De RvR zorgt voor de organisatie en het verlenen van rechtsbijstand en mediation (Wet op de rechtsbijstand, artikel 7). Hij houdt toezicht op de uitvoering hiervan. Met ingang van 1 juli 2016 is ook de uitvoering van de kosteloze rechtskundige bijstand Caribisch Nederland overgedragen aan de RvR. Daarnaast coördineert de RvR in opdracht van de Minister van Justitie en Veiligheid de uitvoering van de Wet schuldsanering natuurlijke personen (Wsnp) en voert hij ook de Wet beëdigde tolken en vertalers (Wbtv) uit. De RvR verstrekt een subsidie aan Vereniging VluchtelingenWerk Nederland voor het verlenen van ondersteunende rechtsbijstanddiensten. Tevens verstrekt de RvR tot en met 2019 een subsidie aan de Stichting het Juridisch Loket ten behoeve van het verlenen van rechtshulp en het bevorderen van het gebruik van mediation. Met ingang van 2020 wordt deze subsidie door JenV rechtstreeks aan de Stichting het Juridisch Loket verstrekt en wordt de subsidierelatie van de RvR met het Juridisch Loket beëindigd. De controle op de rechtmatigheid van de bestedingen van Stichting het Juridisch Loket over 2019 zal worden verricht door JenV en is geen onderdeel van de scope van dit accountantsprotocol.

De RvR dient zich over de besteding van de door JenV verstrekte middelen te verantwoorden, door middel van een inhoudelijk jaarverslag (in het bestuurverslag) en een jaarrekening. De RvR en JenV hebben beide belang bij een goede opzet en uitvoering van de accountantscontrole bij de RvR. Deze controle vormt immers de basis voor de (definitieve) vaststelling van de subsidieverlening aan de RvR. Dit accountantsprotocol geeft een beschrijving van de in dit kader door de accountant te verrichten werkzaamheden. Het accountantsprotocol geeft invulling aan de aanwijzing vanuit de Minister op grond van artikel 11 van Subsidiebesluit raad voor rechtsbijstand in combinatie met artikel 42a, tweede lid, van de Wet op de rechtsbijstand.

Hoofdstuk 1 geeft een opgave van de uitgangspunten die ten aanzien van de werkzaamheden van toepassing zijn, waaronder de doelstelling. Hoofdstuk 2 richt zich op de door de accountant te hanteren aanpak. Ten slotte wordt in hoofdstuk 3 een weergave gegeven van de op te leveren accountantsproducten.

Als waarborg voor een degelijk toezicht beoordeelt JenV op basis van een jaarlijkse risicoanalyse of het huidige accountantsprotocol moet worden bijgesteld.

De ingangsdatum van het nieuwe accountantsprotocol is 1 januari 2019. Voor de hierna benoemde onderdelen van het jaarverslag (bestuursverslag) (t.w. de beheersparagraaf en de doelmatigheidsparagraaf) is de ingangsdatum 1 januari 2019. De ingangsdatum van het in-control-statement is 1 januari 2020. Bij alle drie de genoemde onderdelen is sprake van een groeimodel.

Jaarlijks beoordeelt JenV of het accountantsprotocol actueel is en nog voldoet aan de eisen en wensen. De RvR wordt hierover bij de subsidietoekenning van het betreffende jaar geïnformeerd.

1. Uitgangspunten

In dit hoofdstuk worden de uitgangspunten ten aanzien van de door de accountant te verrichten werkzaamheden behandeld. Het betreft een beschrijving van de doelstelling van het protocol, de ten aanzien van het protocol relevante definities en begrippen en van de gehanteerde procedures en de daarbij van toepassing zijnde termijnen.

1.1 Doelstelling en inkadering protocol

Dit accountantsprotocol heeft als doelstelling het geven van aanwijzingen omtrent de reikwijdte, de betrouwbaarheid en de materialiteit van de door de instellingsaccountant van de te verrichten werkzaamheden in het kader van de jaarverantwoording en de jaarlijkse subsidie aan de RvR.

Het controleprotocol geeft aan welke accountantsproducten moeten worden geleverd. In het geval van de RvR worden 3 type producten gevraagd:

- een controleverklaring;
- een accountantsverslag;
- een rapport van feitelijke bevindingen (inzake informatiebeveiliging en AVG / privacy).

Deze drie producten worden via de RvR aan JenV beschikbaar gesteld. Voor het accountantsverslag wordt hierbij verwezen naar de Comptabiliteitswet 2016, artikel 6.1 lid c en artikel 6.3 lid sub c.

Als grondslag voor de controle en aanwijzingen geldt de van toepassing zijnde wet- en regelgeving zoals opgenomen onder 2.1. Het onderzoeksobject betreft de jaarlijks door de RvR opgestelde verantwoordingsinformatie ten aanzien van de door JenV verstrekte subsidie (ook wel genoemd de jaarstukken of de jaarverantwoording). Daarnaast betreft het onderzoeksobject de zaken zoals genoemd bij het 'rapport van feitelijke bevindingen' onder paragraaf 2.2.

1.2 Belangrijke definities en begrippen

Onderstaand worden de voor dit protocol relevante definities en begrippen toegelicht.

- *Accountant:* Registeraccountant of Accountant-Administratieconsulent als bedoeld in artikel 393, eerste lid, van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek aan wie de RvR de opdracht tot controle van de jaarrekening heeft verstrekt.
- *Subsidieverstrekker:* het ministerie van Justitie en Veiligheid. Het ministerie stelt middelen beschikbaar, in de vorm van een subsidie, aan de subsidieontvanger voor het uitvoeren van wettelijke taken. De subsidieverstrekker is verantwoordelijk voor het vaststellen van het financiële normenkader (zie paragraaf 2.1) waarbinnen de subsidieontvanger moet opereren. Het normenkader is in geval van de RvR in belangrijke mate geregeld in wetten en daarop geënte lagere regelgeving. Aanvullend daarop zijn nadere regels gesteld, die door de subsidieverstrekker aan de subsidieontvanger schriftelijk zijn medegedeeld.

De subsidieverstrekker houdt toezicht op de wijze waarop de subsidieontvanger de wettelijke taken uitvoert en op het naleven van de subsidievoorwaarden. Voor wat betreft het financieel-economisch toezicht wordt waar mogelijk gebruik gemaakt van de werkzaamheden van de (openbare) accountant die door de RvR is aangesteld.

- *Subsidieontvanger:* de Raad voor Rechtsbijstand. De subsidieontvanger is binnen het gegeven normenkader verantwoordelijk voor het uitvoeren van haar (veelal wettelijke) taken, het voeren van een adequate bedrijfsvoering en het rechtmatig en doelmatig gebruik van de subsidiegelden, alsmede de betrouwbare totstandkoming van de niet-financiële informatie. Het bestuur van de subsidieontvanger is ervoor verantwoordelijk dat activiteiten van de RvR worden uitgevoerd in overeenstemming met bepalingen van de wet- en regelgeving. Daarnaast is het bestuur verantwoordelijk voor de juistheid, volledigheid en tijdigheid van de verantwoording aan de subsidieverstrekker.
- *Financiële rechtmatigheid:* de comptabele rechtmatigheid, oftewel het besteden van bijdragen in overeenstemming met de wet- en regelgeving en andere afspraken, echter uitsluitend indien opgenomen in de limitatieve opsomming van paragraaf 2.1 en voor zover deze wet- en regelgeving en andere afspraken van invloed zijn op de uitkomst van de in de jaarrekening opgenomen financiële transacties.
- *Verantwoordingsinformatie:* de jaarverantwoording (ook wel de jaarstukken genoemd, conform artikel 42 van de Wet op de rechtsbijstand), bestaande uit het bestuursverslag, de jaarrekening, de overige gegevens en eventuele bijlagen.
- *Bestuursverslag:* het jaarverslag zoals bedoeld in de subsidiebeschikking. Dit betreft het inhoudelijke jaarverslag wat ingaat op het verloop, de uitvoering en de resultaten van de activiteiten van de RvR. Het bestuursverslag betreft het verslag zoals bedoeld in artikel 391, eerste tot en met het vierde lid, van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Aanvullend hierop wordt bepaald dat het bestuursverslag informatie bevat over de realisatie van de doelstellingen van de RvR, alsmede een:
 - de beheersparagraaf: de onderwerpen financieel en materieel beleid en beheer, personeelsbeleid (formatie/bezetting), risicomanagement, kwaliteitsbeleid, informatievoorziening (ICT-beleid), informatiebeveiliging en AVG), inkoopbeleid, huisvestingsbeleid, integriteitsbeleid, beleid inzake misbruik en oneigenlijk gebruik, wijze van totstandkoming van niet-financiële bedrijfsvoeringsinformatie (formatie- en bezettingsgegevens, en overige beleids- en beheerinformatie), controlesystematiek / interne controleproces en toezichtsbeleid op de door de RvR gesubsidieerde instellingen (inclusief subsidievaststelling).
 - in-control-statement: de beschrijving van de RvR over de kwaliteit van de bedrijfsvoering in brede zin (waaronder de betrouwbaarheid, continuïteit en beveiliging van de geautomatiseerde informatiesystemen) die antwoord geeft op de vraag in hoeverre de RvR de bedrijfsvoeringsprocessen beheerst.
 - doelmatigheidsparagraaf: de beschrijving van de RvR over de doelmatigheid van de RvR. Doelmatigheid gaat over de vraag of dezelfde prestaties of effecten met de inzet van minder middelen gerealiseerd kunnen worden, danwel over de vraag of niet méér prestaties of effecten verwezenlijkt kunnen worden met dezelfde inzet van middelen. Het gaat hierbij dus om informatie over de realisatie van middelen en prestaties (waaronder productie- en productiviteitsinformatie), informatie over structuren, procedures en werkmethoden en informatie over het beheer (economisch verantwoorde middelenverwerving en financiële beheersdaden van de

directie. Onderdeel van deze informatie is een overzicht van de gemiddelde prijs per toevoeging voorzien van een analyse van het verschil in prijs (begroot jaar T, gerealiseerd jaar T en T-1). Deze paragraaf richt zich aldus met name op de maatregelen die het bestuur heeft getroffen ter bevordering van een efficiënt beheer.

Bij de jaarlijkse subsidieverlening wordt de inhoud en de reikwijdte van de beheersparagraaf, het in-control-statement en de doelmatigheidsparagraaf bepaald.

- *Jaarrekening en overige gegevens:* de vereisten zoals bedoeld in Titel 9 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek volgend uit artikel 42a van de Wet op de Rechtsbijstand.
- *Verantwoordingsmodellen (onderdeel van de jaarrekening):* WRB (A. Civiel excl. bestuur, B. Bestuur excl. asiel, C. Asiel, D. Straf regulier, E. Straf ambtshalve, F. Jaarafsluiting toevoegingsverplichting) en het verantwoordingsmodel WSNP.
- *Bedrijfsvoeringsparagraaf (onderdeel van de jaarrekening):* bestaande uit de onderwerpen:
 - financiële rechtmatigheid, te weten de uitkomsten van de steekproef inzake toevoegen en vaststellen en de overige tijdens de controle aangetroffen rechtmatigheidsfouten en -onzekerheden (inzake het financieel, personeel en materieel beheer);
 - de uitkomsten van het gevoerde beleid inzake misbruik en oneigenlijk gebruik.

1.3 Procedures en termijnen

De door de subsidievertrekker aangewezen accountant draagt de zorg voor het tijdig opleveren van de controleverklaring, het accountantsverslag en het rapport van feitelijke bevindingen. Tijdig betekent dat de RvR in staat is om de verantwoordingsinformatie en de afgesproken auditproducten uiterlijk voor 15 maart aan de subsidieverstrekker op te leveren. Nadere afspraken ten aanzien van de tijdigheid worden door de subsidieontvanger en betreffende accountant overeengekomen en betreft de verantwoordelijkheid van de subsidieontvanger.

2. Onderzoeksaanpak

Dit hoofdstuk beschrijft de te hanteren onderzoeksaanpak. Er wordt gestart met een opsomming van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Daarna volgt een beschrijving van de reikwijdte per type werkzaamheden. Het hoofdstuk wordt afgesloten met bepalingen omtrent de betrouwbaarheid en materialiteit.

2.1 Relevante wet- en regelgeving

De RvR is primair verantwoordelijk voor de naleving van de op de RvR van toepassing zijnde wet- en regelgeving, om hiervoor een toetsingskader voor de financiële rechtmatigheid te ontwikkelen, bestaande uit een overzicht van die bepalingen uit het normenkader die financiële rechtmatigheidsaspecten inhouden, en vervolgens om hierover een getrouwe verantwoording op te nemen in de bedrijfsvoeringsparagraaf in de jaarrekening. Het kader financiële rechtmatigheid is zowel een verantwoordingskader voor de RvR als een controlekader voor de accountant. Hiermee wordt bedoeld dat de RvR eventuele rechtmatigheidsfouten en -onzekerheden boven de rapporteringstolerantie dient te vermelden in de bedrijfsvoeringsparagraaf.

De RvR voert ter toetsing van rechtmatigheid een steekproef uit op alle vastgestelde declaraties, waarbij in het betreffende boekjaar het volledige interne controleproces door de RvR is afgerond. De declaraties waarbij nog niet het volledige controleproces door de RvR is afgerond zullen in een opvolgend boekjaar worden betrokken bij de vaststelling van de omvang van fouten en onzekerheden in het kader van de rechtmatigheid.

In de bedrijfsvoeringsparagraaf maakt de RvR per jaarlaag inzichtelijk voor welk deel van de totale omvang vastgestelde vergoedingen het volledige interne controleproces is afgerond en voor welke deel van de vastgestelde vergoedingen nog geen finale toets op de rechtmatigheid voor is uitgevoerd.

Voor de werkzaamheden van de accountant in het kader van de financiële rechtmatigheid en de controle van de jaarrekening is de volgende limitatieve opsomming van wet- en regelgeving en andere afspraken relevant.

Kader financiële rechtmatigheid:

Algemene wet- en regelgeving

- Wet Justitie subsidies, Hoofdstuk 4B. Schuldsanering;
- Kaderwet zelfstandige bestuursorganen (*in afwijking van artikel 15 van de Kaderwet worden de personeelsleden van de RvR in dienst genomen op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht*);
- Algemene wet bestuursrecht titel 4.2 en titel 4.2.8 (met uitzondering van artikel en 4:72 derde lid);
- Wet Justitiële en strafvorderlijke gegevens (voor zover sprake is van financiële consequenties zoals boetes);
- Comptabiliteitswet 2016 (artikel 10.2 lid 1c) inzake Schatkistbankieren;
- AVG richtlijn en Richtlijn 2016/680 (voor zover sprake is van financiële consequenties zoals boetes);
- Algemene verbindende voorschriften van de EU (zoals de Europese aanbestedingsrichtlijnen) en de nationale wetgeving: Aanbestedingswet 2012 en Gids Proportionaliteit;
- Wet normering topinkomens en de ministeriële regeling 'Controleprotocol WNT';
- Baseline Informatiebeveiliging Rijksdienst 2017 (BIR 2019), gebaseerd op artikel 8 lid 2 van het Subsidiebesluit Raad voor rechtsbijstand.

Specifieke wet- en regelgeving

- Wet op de rechtsbijstand (Wrb), voor o.a. de draagkrachtvaststelling, artikelen 34 -36;
- Faillissementswet; Titel III Schuldsaneringsregeling natuurlijke personen; wet schuldsanering natuurlijke personen (Wsnp)
- Wet beëdigde tolken en vertalers (Wbtv);
- Wet kosteloze rechtskundige bijstand BES;
- Subsidiebesluit raad voor rechtsbijstand;
- Besluit eigen bijdrage rechtsbijstand;
- Besluit rechtsbijstand- en toevoegcriteria;
- Besluit vergoedingen rechtsbijstand 2000;
- Wet griffierechten burgerlijke zaken (Wet op de rechtsbijstand, artikel 23e lid 4);
- Besluit toevoeging mediation;
- Besluit vergoeding bewindvoerder schuldsanering;
- Besluit beëdigde tolken en vertalers;
- Regeling kosteloze rechtskundige bijstand BES;
- Mandaatbesluit toevoeging kosteloze rechtsbijstand BES;
- CAO rechtsbijstand;
- Vergoedingenregeling Raad voor Rechtsbijstand;
- Subsidieregeling Stichting het Juridisch Loket 2013¹;
- Reglement Raad van Advies Raad voor Rechtsbijstand, vastgesteld op 13 december 2016;
- Raad voor Rechtsbijstand Reglement Bestuur, vastgesteld op 15 december 2016;
- Mandaatregeling Raad voor Rechtsbijstand geldend vanaf 23 juni 2016;
- Raad voor Rechtsbijstand Maatregelbeleid;
- Regeling gegevensverstrekking draagkracht rechtzoekenden;
- Uitvoeringsbesluiten (vigerend) op grond van de bovenvermelde regelgeving
- Correspondentie van de Minister gericht aan de RvR voor zover betrekking hebbende op de verantwoording: kaderstelling, (aanvullende) subsidieverlening, subsidievaststelling, bekostigingsafspraken, verantwoordingsafspraken en brief aanvullende subsidieverlening (indien van toepassing).

Verslaggevingskader:

- Kaderwet ZBO's artikel 35 lid 1 (met verwijzing naar Titel 9 Boek 2 BW);
- Voorschriften opgenomen in 'Verantwoord Gerapporteerd 2019' van 13 januari 2020.

2.2 Reikwijdte onderzoek**Werkzaamheden met betrekking tot de controle van de jaarrekening**

De controle dient te worden uitgevoerd door een accountant als bedoeld in artikel 393, eerste lid van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. De controle voldoet aan de controlestandaarden zoals de nadere voorschriften Controle- en overige standaarden (NV COS), die door de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) zijn vastgesteld.

Daarnaast is de Algemene wet bestuursrecht (AWB), afdeling 4.2.8 van toepassing, volgend uit artikel 42 lid 2 en 4 van de Wet op de rechtsbijstand en artikel 11 van het Subsidiebesluit raad voor rechtsbijstand. Bij het onderzoek, bedoeld in artikel 4:78 van de AWB onderzoekt de accountant tevens de naleving van de aan de subsidie verbonden verplichtingen in het kader van de jaarrekeningcontrole (zie paragraaf 2.1). Dit controleprotocol geeft een nadere aanwijzing over de reikwijdte en de intensiteit hieraan zoals bedoeld in artikel 4.79 AWB.

¹ De Subsidieregeling Stichting het Juridisch Loket 2013 vervalt naar verwachting per 1 januari 2020.

Art. 4.76 lid 5 AWB stelt dat het financiële verslag dient aan te sluiten op de begroting waarvoor subsidie is verleend en behelst een vergelijking met de gerealiseerde inkomsten en uitgaven van het jaar, voorafgaand aan het boekjaar. Met het financiële verslag wordt de jaarrekening bedoeld. Tevens is in artikel 35 lid 1 van de Kaderwet zelfstandige bestuursorganen geregeld dat de jaarrekening zoveel mogelijk dient te worden opgesteld met inachtneming van titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Conform JenV-beleid dient in de staat van baten en lasten naast de realisatie- ook de begrotingscijfers te worden opgenomen. Verschillen tussen realisatie- en begrotingscijfers dienen te worden toegelicht indien het verschil groter is dan 10% van het begrote cijfer.

Met verwijzing naar het normenkader opgenomen in paragraaf 2.1 moet de accountant een oordeel geven aan de subsidieverstrekker of:

- de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de RvR per ultimo 20xx en van het resultaat van de RvR over 20xx;
- de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de financiële rechtmatigheid;
- de jaarrekening de informatie omvat met betrekking tot de topinkomens conform de Wet normering topinkomens (WNT);
- de informatie die gelijktijdig met de gecontroleerde verantwoording wordt verstrekt (in ieder geval het bestuursverslag) met de door hem gecontroleerde verantwoording verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat (overeenkomstig Standaard 720).

In de specifieke wet- en regelgeving zijn ten behoeve van de controle op de jaarrekening en de subsidieverlening aan de RvR relevante bepalingen opgenomen. Hieronder zijn attentiepunten opgenomen die betrekking hebben op het verslaggevingskader 'Verantwoord gerapporteerd' alsook die betrekking hebben op de bekostigingsafspraken:

- De bepaling van de omvang en de juiste toerekening van positief of negatief resultaat aan de egalisereserves.
- De bepaling van de aard en omvang van bestemmingsreserves.
- De bepaling van de vervangingsreserve materiële vast activa.
- De bepaling van de current ratio en de verrekening met JenV in geval van overschrijding van de norm (maximaal 0,5).
- De bepaling van de vordering op JenV.
- De toedeling van de gerealiseerde baten en lasten (programma en apparaat/beheer) aan de verschillende subsidie categorieën (Wrb, Asiel, Wsnp, Wbtv).
- Bij de beoordeling van de getrouwe weergave van de financiële rechtmatigheid inzake de afgegeven toevoegingen en vastgestelde declaraties in dat jaar baseert de accountant zich op de interne kwaliteitstoetsing door de RvR (in casu de rechtmatigheidssteekproef).
- De weergave van het bedrag en de aard van de fouten en onzekerheden met betrekking tot financiële rechtmatigheid (zoals aangetroffen in primair proces en ondersteunende processen) getrouw in de bedrijfsvoeringsparagraaf (onderdeel van de jaarrekening) worden gerapporteerd. De in de bedrijfsvoeringsparagraaf onvermeld gebleven fouten en onzekerheden met betrekking tot de financiële rechtmatigheid dienen te worden beschouwd als een getrouwe weergavefout die dient te worden meegewogen bij het bepalen van het soort oordeel in de af te geven controleverklaring (inclusief het eventueel opnemen van een toelichtende paragraaf).
- Baten, die de RvR (inclusief bureau Wsnp en bureau Wbtv) niet van JenV heeft verkregen, dienen apart en per ontstaansgrond uit de jaarrekening te blijken. Voor zover deze baten ook lasten met zich brengen, dienen deze per ontstaansgrond separaat in de jaarrekening te worden toegelicht.

- De vaststelling dat de in de jaarrekening verantwoorde boekwaarde en aanschafwaarde betrekking hebben op de in gebruik zijnde activa.
- Eventuele opmerkingen inzake de uitoefening van het toezichtsbeleid van de RvR inzake aan instellingen verstrekte subsidies groter dan € 100.000 (indien van toepassing).
- De toepassing van de met JenV gemaakte afspraken inzake de bekostiging van de RvR en de subsidie over het betreffende boekjaar.
- Indien voor bepaalde activiteiten (deels) sprake is van lumpsum financiering dient erop te worden gelet dat kosten niet ten onrechte ten laste van deze subsidie-activiteit worden verantwoord (verschuivingsgevaar en het risico van meerdere keren toerekenen van kosten).
- De consequenties van eventuele boete(s) in geval van niet (geheel) voldoen aan de AVG (beoordelen of verplichtingen moeten worden opgenomen of vermelding hiervan in de jaarstukken (toelichting) van belang is / noodzakelijk is.

Werkzaamheden met betrekking tot het bestuursverslag

Dit betreft de volgende werkzaamheden:

1. De accountant beoordeelt de consistentie van de financiële informatie in het bestuursverslag met de in de jaarrekening opgenomen financiële informatie (conform Standaard 720).
2. Met betrekking tot de niet-financiële informatie volgt de accountant eveneens de werkzaamheden voortvloeiend uit Standaard 720.
3. Indien in het jaarverslag toekomstinformatie is opgenomen, beoordeelt de accountant deze informatie ten opzichte van de onderliggende aannames van het meerjarenbeleid en de meerjarenbegroting.
4. De accountant beoordeelt de consistentie van het in het bestuursverslag opgenomen in-control-statement en de informatie over het onderwerp doelmatigheid, waaronder de verenigbaarheid daarvan met de jaarrekening én de uitkomsten van de controlewerkzaamheden op de jaarrekening. Hierbij stelt de accountant met betrekking tot het in-control-statement en de beschrijving over het onderwerp doelmatigheid van het bestuur het volgende vast:
 - a. de aanwezigheid van een recente beschrijving van het vigerende management control systeem en de maatregelen ter bevordering van doelmatigheid,
 - b. de verankering van het management control systeem en de doelmatigheidsmaatregelen in de planning & control cyclus,
 - c. het uitvoeren van periodieke audits (externe / interne onderzoeken en analyses e.d.) van het management control systeem en van de doelmatigheidsmaatregelen, en
 - d. de aanwezigheid van periodieke rapportages over het management control systeem en de doelmatigheidsmaatregelen en de bespreking er van op het niveau van bestuur en management.

Accountantsverslag

Het accountantsverslag bevat bevindingen over het onderzoek naar de getrouwheid (waarin opgenomen financiële rechtmatigheid) van de jaarrekening en het daarmee samenhangende financieel beheer van de RvR (voor zover van toepassing in het kader van de controle van de jaarrekening). Hierin wordt onder meer en indien van toepassing het volgende opgenomen:

- Een overzicht van fouten en onzekerheden per post van de jaarrekening groter dan de rapporteringstolerantie (10% van de materialiteitsgrens), voorzien van een inhoudelijke toelichting.
- Een overzicht van de bevindingen inzake administratieve organisatie en interne beheersing (incl. beheersing van misbruik en oneigenlijk gebruik) en de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking, voor zover geconstateerd bij de jaarrekeningcontrole.

- De kernpunten van de controle: de aangelegenheden die, in de professionele oordeelsvorming van de accountant, het meest significant waren bij de controle van de financiële overzichten van de huidige verslagperiode.
- Een overzicht van de constatering bij het beoordelen van consistentie van de financiële informatie in het bestuursverslag met de in de jaarrekening opgenomen financiële informatie en het lezen van de overige informatie in het bestuursverslag.
- De toepassing van artikel 4:71 van de Algemene Wet Bestuursrecht (activiteiten waarvoor de RvR toestemming dient te vragen aan de subsidieverstrekker) en inzake het aangaan of wijzigen van subsidieverplichtingen anders dan met voorzieningen, bedoeld in artikel 42b, eerste lid, van de Wet op de rechtsbijstand.

Rapport van feitelijke bevindingen

Naast de controle van de jaarrekening en de daarin opgenomen subsidieverantwoording wordt aan de accountant gevraagd om specifiek overeengekomen werkzaamheden te verrichten en daarover de rapporteren in overeenstemming met de NBA Standaard 4400N. De werkzaamheden betreffen geen controle- of beoordelingsopdracht of enige andere assurance-opdracht uitgevoerd in overeenstemming met Nederlandse controle- en overige standaarden. In het rapport van feitelijke bevindingen wordt door de accountant gerapporteerd over de onderzoeksbevindingen zonder dat de accountant hierover een oordeel uitspreekt. De beoordeling van de onderzoeksbevindingen wordt overgelaten aan de gebruiker (lees: subsidieverstrekker) van het rapport. De specifiek overeengekomen werkzaamheden² hebben betrekking op (a) het treffen van waarborgen ter zake van de informatiebeveiliging [beschikbaarheid (continuïteit), integriteit (betrouwbaarheid) en vertrouwelijkheid (exclusiviteit)] van de geautomatiseerde informatiesystemen van de RvR en (b) het treffen van waarborgen met betrekking tot privacywetgeving. Met betrekking tot informatiebeveiliging wordt met betrekking tot onderwerp (a) opgemerkt dat ingevolge artikel 8 lid 2 van het Subsidiebesluit raad voor rechtsbijstand de RvR de beleidsregels van de (inmiddels zogenoemde) Baseline Informatiebeveiliging Rijksdienst 2017 (BIR 2017) dient uit te voeren.

a. Informatiebeveiliging:

- Heeft de RvR een beschrijving van de waarborgen voor de informatiebeveiliging [beschikbaarheid (continuïteit), integriteit (betrouwbaarheid) en vertrouwelijkheid (exclusiviteit)] van de primaire processystemen voor de drie wetten (Wrb, Wsnp en Wbtv)? Zo ja, gevraagd wordt om een beknopte opsomming van deze waarborgen te geven.
- Heeft de RvR haar ambitie beschreven ten aanzien van het door haar gewenste ambitieniveau van informatiebeveiliging? Zo ja, gevraagd wordt om een beknopte beschrijving op te stellen van het volwassenheidsniveau waarop de RvR zich volgens de RvR bevindt op het gebied van integriteit, exclusiviteit en continuïteit van het cliëntvolgsysteem.
- Heeft de RvR een groeipad gesteld ten aanzien van de te bereiken niveaus van volwassenheid van informatiebeveiliging inzake het cliëntvolgsysteem? Zo ja, gevraagd wordt om een beknopte beschrijving op te stellen hoe dit groeipad er uit ziet in de tijd bezien?
- Ervaart de RvR knelpunten om de gestelde volwassenheidsniveaus in de tijd te bereiken? Zo ja, gevraagd wordt om een beknopte opsomming van deze knelpunten te geven.

Bij de werkzaamheden kan gebruik worden gemaakt van het model van de NBA (zie hiervoor de 'Handreiking Volwassenheidsmodel Informatiebeveiliging NBA'). Hierbij dient ook het beheer van de interfaces tussen de informatiesystemen te worden betrokken.

² De onderzoekswerkzaamheden bestaan uit het inwinnen van inlichtingen, het opvragen benodigde bewijsstukken, het afnemen van interviews, het kennisnemen van (procedure)beschrijvingen, het onderzoeken van ontvangen documentatie en het uitvoeren van cijferanalyses (indien van toepassing).

De mate van detail van de beschrijving van de feitelijke bevindingen per vraag is zodanig dat de gebruiker (in casu de subsidieverstrekker) in staat wordt gesteld om zelf een eigen afweging te maken over de betekenis van de feitelijke bevindingen voor het onderhavige onderwerp.

b. Privacywetgeving (AVG richtlijn, Richtlijn 2016/680 en WJSG)

Vanuit de subsidiegever is het van belang om inzicht te hebben in het voldoen door de RvR aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), Richtlijn 2016/680 en WJSG. Daarom wordt aan de accountant gevraagd specifieke onderzoekswerkzaamheden te doen gericht op de onderstaande vragen. Per onderstaand(e) onderwerp (in casu register, analyse, assessment, procedure, ontwerp, functionaris, matrix, beheersmaatregelen, test) wordt gevraagd een beknopte beschrijving van de inhoud van dat onderwerp te geven. Indien de vraag ontkennend wordt beantwoord wordt gevraagd de reden aan te geven waarom dit niet van toepassing is. Indien een alternatieve oplossing wordt gebruikt, wordt gevraagd de inhoud hiervan beknopt te beschrijven.

- Heeft de RvR een register van verwerkingsactiviteiten?
- Heeft de RvR geanalyseerd of er sprake is van een hoger risico met betrekking tot gegevensverwerkingsactiviteiten?
- Voert de RvR een Privacy Impact Assessment (PIA) uit bij nieuwe projecten, beleidsvoornemens en implementatie van nieuwe wet- en regelgeving? Worden (op grond van de uitkomsten van deze assessments) privacy-maatregelen getroffen?
- Heeft de RvR een Data Protection Impact Assessment (DPIA) voor gegevensbescherming uitgevoerd met betrekking tot activiteiten met een hoger risico? Zijn er ontwerp-hiaten of andere vervolgcacties (als gevolg van deze beoordeling) aangepast en/of geïmplementeerd?
- Heeft de RvR een datalekprocedure en een datalekregister?
- Heeft de RvR bij het ontwerp van nieuwe gegevensprocessen rekening gehouden met het privacy-principe? Hiermee wordt bedoeld het principe dat er al bij de ontwikkeling van systemen, producten en diensten aandacht is voor privacy (ICT en organisatorisch).
- Heeft de RvR een functionaris voor gegevensbescherming aangesteld?
- Beschikt de RvR over een risicobeheermatrix met betrekking tot de AVG richtlijn, Richtlijn 2016/680 en WJSG?
- Zijn de interne beheersingsmaatregelen binnen de RvR op het gebied van algemene IT-beheersingsmaatregelen door de RvR beoordeeld en effectief bevonden? NB: de accountant wordt in dit specifieke onderzoek niet gevraagd zelf de werking vast te stellen.
- Heeft de RvR een penetratietest ('pentest') uitgevoerd of laten uitvoeren inzake de eventuele kwetsbaarheid van de website en achterliggende systemen?

De mate van detail van de beschrijving van de feitelijke bevindingen per vraag is zodanig dat de gebruiker (in casu de subsidieverstrekker) in staat wordt gesteld om zelf een eigen afweging te maken over de betekenis van de feitelijke bevindingen voor het onderhavige onderwerp.

2.3 Betrouwbaarheid en materialiteit

Controle

De controle behoort zodanig te worden ingepland en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Indien dit begrip voor het gebruik van statistische technieken gekwantificeerd moet worden, moet uitgegaan worden van een (al dan niet in combinatie met andere controlemiddelen te bereiken) betrouwbaarheid van 95%.

Een controleverklaring met een goedkeurende strekking impliceert dat, gegeven eerder genoemde betrouwbaarheid, in de jaarrekening geen afwijkingen (fouten) en onzekerheden) op het gebied van getrouwheid (inclusief financiële rechtmatigheid) voorkomen die tezamen meer dan 2% van het totaal van de baten bedragen. Bij het toetsen van de betreffende tolerantie dienen de geconstateerde en niet gecorrigeerde fouten en onzekerheden bij elkaar op te worden opgeteld (zie tabel). Aangezien de RvR de financiële rechtmatigheid integraal zelf verantwoordt in de rechtmatigheidsparagraaf van de jaarrekening heeft een overschrijding van de tolerantie geen gevolgen voor de controleverklaring (mits goed toegelicht). Indien echter sprake is van in de bedrijfsvoeringsparagraaf onvermeld gebleven fouten en onzekerheden met betrekking tot de financiële rechtmatigheid, dan dienen deze te worden beschouwd als een getrouwe weergavefout die dient te worden meegewogen bij het bepalen van het soort oordeel in de af te geven controleverklaring (inclusief het eventueel opnemen van een toelichtende paragraaf).

Soort verklaring	Goedkeurend	Met beperking	Oordeelonthouding of afkeuring
Fouten + onzekerheden v.w.b. de getrouwheid	≤ 2 %	>2% en ≤4%	> 4%

Voor de toleranties voor de controle van de informatie die in het kader van de Wet Normering Topinkomens in de jaarrekening moet worden opgenomen, wordt verwezen naar de ministeriële regeling: Controleprotocol WNT.

Afwijkingen in de verantwoording en onzekerheden in de controle

Van een afwijking in de verantwoording is sprake indien is gebleken dat een (gedeelte van een) verantwoorde post niet voldoet aan één of meer aspecten van de geldende wet- en regelgeving of dat een (gedeelte van een) post niet juist of volledig is verantwoord. Afwijkingen van wet- en regelgeving worden in absolute zin opgevat; saldering van afwijkingen is niet toegestaan.

Van een onzekerheid in de controle is sprake als er onvoldoende (controle-) informatie beschikbaar is om een (gedeelte van een) post als goed of fout aan te merken. Kortom, als onzekerheid bestaat over het wel of niet voldoen aan de voorwaarden.

Omgaan met geconstateerde afwijkingen

Het uitgangspunt is dat de subsidieontvanger de door de accountant geconstateerde afwijkingen voor zover mogelijk corrigeert. Een materiële afwijking (conform de tabel) die niet door de subsidieontvanger is gecorrigeerd of in geval van rechtmatigheid niet wordt toegelicht in de rechtmatigheidsparagraaf, leidt tot een aangepast (niet goedkeurend) oordeel door de accountant.

Naast de goedkeuringstoleranties wordt de rapporteringstolerantie onderkend. De rapporteringstolerantie is een bedrag dat gelijk is aan of lager is dan de bedragen voortvloeiend uit de goedkeuringstolerantie.

Rechtmatigheidsfouten en -onzekerheden die de rapporteringstolerantie overschrijden dienen te gerapporteerd in de bedrijfsvoeringsparagraaf (op basis van clustering naar posten in de jaarrekening of naar onderwerpen, zoals fouten en onzekerheden die samenhangen met toevoegingen en vaststellingen, fouten en onzekerheden inzake inkooprechtmatigheid etc). Zodra het bedrag aan rechtmatigheidsfouten en onzekerheden de controletolerantie te boven gaat, dan dient het totale bedrag aan rechtmatigheidsfouten en -onzekerheden te worden vermeld en toegelicht (en niet alleen het bedrag van de overschrijding van de tolerantie). Getrouwheidsfouten en -onzekerheden die de rapporteringstolerantie overschrijden worden gerapporteerd in het accountantsverslag.

De rapporteringstolerantie voor de getrouwheid en financiële rechtmatigheid wordt vastgesteld op 10% van de goedkeuringstolerantie voor de getrouwheid, oftewel 0,2 procent. Fouten dienen ongesaldeerd te worden weergegeven. Het gaat hier om het verkrijgen van een compleet beeld van alle grotere fouten en onzekerheden.

2.4 Reviewbeleid

JenV kan de ADR verzoeken een review uit te voeren op de werkzaamheden van de accountant, met als doel het beoordelen of in het kader van het toezicht op de werkzaamheden van de accountant kan worden gesteund. JenV informeert de RvR en de accountant over dit verzoek. De accountant, die de werkzaamheden uitvoert, verstrekt de ADR desgevraagd alle inlichtingen en bescheiden. De eventuele extra kosten van deze accountant in verband met de review komen ten laste van de ontvanger van de subsidie.

3. Accountantsproducten

In geval van de RvR wordt om een drietal accountantsproducten gevraagd:

1. een controleverklaring bij de jaarrekening omtrent de rechtmatigheid en getrouwheid van de jaarrekening;
2. een accountantsverslag;
3. een rapport van feitelijke bevindingen met betrekking tot informatiebeveiliging en AVG/privacy.

3.1 Controleverklaring bij de jaarrekening

Voor de termijnen, reikwijdte, betrouwbaarheid en materialiteit zie hoofdstukken 1 en 2. Voor doel en inhoud van het oordeel van de accountant wordt verwezen naar paragraaf 2.1, waaruit de volgende voorbeeldtekst van de controleverklaring is afgeleid: 'een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen op 31/12 en van het resultaat en de financiële rechtmatigheid over het jaar in overeenstemming met de geldende verslaggevingsvoorschriften en de bepalingen bij en krachtens de WNT'. Waar het de inhoud van de verklaring over de getrouwheid betreft dient de accountant zoveel als mogelijk aan te sluiten op de voorbeeldtekst 10.2a van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA).

In de controleverklaring neemt de accountant aanvullend op dat de controle heeft plaatsgevonden met inachtneming van dit accountantsprotocol.

3.2 Accountantsverslag

Het accountantsverslag bevat bevindingen over het onderzoek naar de getrouwheid van de jaarrekening en het daarmee samenhangende financieel beheer van de RvR, en besteed in dit kader ook aandacht aan wat de RvR zelf over de financiële rechtmatigheid verantwoord en eventuele bevindingen ter zake. Het verslag is in principe vormvrij maar dient de informatie inzake de onder de reikwijdte genoemde aspecten (paragraaf 2.2) te bevatten.

3.3 Rapport van feitelijke bevindingen

Aanvullend levert de accountant een rapport van feitelijke bevindingen ten aanzien van de onder paragraaf 2.2 genoemde onderwerpen. De accountant rapporteert per onderwerp over de verrichte onderzoekswerkzaamheden met daarbij zijn onderzoeksbevindingen. Daarbij wordt geen conclusie of oordeel gegeven. Leidend voor dit rapport is Standaard 4400N van de NBA.